

УДК 159.9.07:303.094.6

DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-65>

Жовтянська Валерія Вікторівна

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник лабораторії методології
психосоціальних і політико-психологічних досліджень,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,
м. Київ, Україна

ORCIDID 0000-0002-7992-6943

VZhovtianska@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОГНОЗУВАННЯ МАКРОСОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ: П'ЯТИФАКТОРНА МОДЕЛЬ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність. Прогнозування розвитку великих спільнот як у класичній, так і в сучасній науці здійснюється переважно на основі теоретично побудованих моделей суспільного розвитку і передбачає виокремлення глобальних закономірностей і чинників історичного процесу. Недоліком таких моделей з практичної точки зору є те, що вони не розраховані на прогнозування особливостей розвитку того чи іншого суспільства в обмежені проміжки часу.

Тому **метою** цієї статті було розроблення прогностичної моделі, яка давала б змогу визначати характер розвитку конкретного соціуму на короткострокову і середньострокову перспективу.

Методологія. Вихідним теоретико-методологічним базисом дослідження стало положення про те, що суб'єктом суспільного розвитку є людина як член соціуму і саме змістами її психічного життя задається напрямок цього розвитку.

Результати. На основі цього положення за допомогою теоретичного аналізу виокремлено п'ять факторів, за якими може бути визначено вектор розвитку певного суспільства. Це, по-перше, уявлення про бажаний стан соціуму, притаманні членам цього соціуму; по-друге, їхній локус контролю в політичній сфері; по-третє, їхній рівень політичної компетентності; по-четверте, їхній рівень ресурсного забезпечення, необхідний для досягнення бажаного стану соціуму; і, по-п'яте, чисельність соціальних груп, які поділяють ті чи інші уявлення про бажаний стан соціуму. Для здійснення прогнозування в просторі суб'єктивних моделей соціуму для кожної такої групи будується вектор, напрямок якого задається бажаним станом соціуму, а величина – середнім показником локусу контролю, середнім показником політичної компетентності та рівнем ресурсного забезпечення, притаманними цій групі. Сума отриманих векторів дає змогу визначити загальний вектор розвитку суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Завдяки побудованому в такий спосіб прогнозу можна описувати загальні тренди і

сценарії розвитку певного соціуму. При цьому релевантність прогнозу обмежується середньостроковою перспективою, що пов'язано з умовою константності значень, отриманих за всіма п'ятьма факторами прогностичної моделі. Операціоналізація цієї моделі становить перспективу подальшої роботи.

Ключові слова: прогнозування; суспільний розвиток; моделювання; уявлення про соціум; локус контролю в політичній сфері; політична компетентність.

Valeria V. Zhovtianska

Doctor of Psychological Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Laboratory of Methodology of Psychosocial and Political-Psychological Research, Institute of Social and Political Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCIDID 0000-0002-7992-6943
VZhovtianska@gmail.com

PSYCHOLOGICAL APPROACH TO FORECASTING MACROSOCIAL PROCESSES: THE FIVE-FACTOR MODEL OF SOCIAL DEVELOPMENT

Relevance. Forecasting development of large communities in both classical and modern science is carried out mainly on the basis of theoretically constructed models of social development and involves the identification of global patterns and factors of the historical process. The disadvantage of such models from a practical point of view is that they are not designed to predict peculiarities of the development of a society in limited periods of time.

Therefore, the **purpose** of this article was to develop a prognostic model that would determine nature of the development of a particular society in the short and medium term.

Methodology. The initial theoretical and methodological basis of the study was the position that a subject of social development is a person as a member of society, and it is the contents of his mental life determines a direction of this development.

Results. Based on this position, theoretical analysis has identified five factors that can determine the vector of development of a particular society. These are, first, ideas of the desired state of society, which are inherent in the members of this society; second, their locus of control in the political sphere; third, their level of political competence; fourth, their level of resource provision necessary to achieve the desired state of society; and, fifthly, sizes of social groups that share certain idea about the desired state of society. To make predictions in the space of subjective models of society for each such group, the vector is built, the direction of which is given by the desired state of society, and the value is given by the average locus of control, average political competence and level of resources inherent in this group. The sum of the obtained vectors allows determining the general vector of society development.

Conclusions and prospects. The forecast constructed in this way allows describing general trends and scenarios of development of a certain society. In this case, the relevance of the forecast is limited to the medium term, which is due to the condition of constancy of the values obtained for all five factors of the forecast model. Operationalization of this model is a prospect for further work.

Keywords: forecasting; social development; modeling; ideas about society; locus of control in the political sphere; political competence.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Створення обґрунтованих прогнозів є одним із важливих аспектів наукової діяльності. По-перше, спроможність будувати прогностичні моделі є свого роду верифікатором продуктивності наукових теорій. Справді, основною функцією наукового теоретичного знання є надання системних та обґрунтованих пояснень щодо явищ навколишньої дійсності або, іншими словами, визначення механізмів, які зумовлюють виникнення та подальший розвиток цих явищ. Розуміння таких механізмів є фундаментом для створення прогностичних моделей, мета яких полягає у визначенні характеру розвитку явищ дійсності на майбутнє. Тож не дарма прогностичну функцію розглядають як одну з основних для наукових теорій. По-друге, створення прогнозів є важливим продуктом наукової діяльності з практичного погляду, оскільки обґрунтовані прогнози слугують для людини інструментом опанування навколишньої дійсності чи принаймні пристосування до неї.

Якщо говорити про сферу соціальної прогностики, то тут переважна більшість досліджень наразі зосереджується на економічній проблематиці, що цілком зрозуміло з огляду на масштаб практичного запиту і пов'язаного з ним фінансування. Водночас не менш важливим завданням з точки зору практичної значущості є створення прогностичних моделей розвитку великих спільнот, а передусім – націй або наднаціональних об'єднань на кшталт спільноти громадян Євросоюзу. Фактично тут ідеться про прогнозування розвитку держав та інших політичних утворень, що є важливою інформаційною складовою внутрішньої і зовнішньої політики сучасної країни. Крім того, такі моделі можуть знайти своє застосування і в економічній царині, оскільки остання є складовою суспільного життя, а відтак прогнозування економічних процесів, особливо у довгостроковій перспективі, вимагає розуміння характеру розвитку соціуму загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виокремлення нерозв'язаних частин загальної проблеми. Прогнозування розвитку великих спільнот як у класичній, так і в сучасній гуманітаристиці здійснюється переважно на основі теоретично побудованих моделей

суспільного розвитку і передбачає виокремлення глобальних закономірностей та рушійних сил історичного процесу. У сучасній науці такі дослідження представлені здебільшого в межах соціології, політології та філософії, а подекуди виокремлюються в самостійну дисципліну – футурологію. Хоча дослідники історії цієї дисципліни засвідчують, що вона була започаткована в 30-х роках ХХ століття психологом (Huber, & Bell, 1971), утім у подальшому психологічні розвідки в цьому напрямі не набули поширення.

Мабуть, до найбільш популярних на сьогодні футурологічних праць можна віднести «Третю хвилю» Е. Тоффлера (2004) і «Кінець історії та остання людина» Ф. Фукуяма (2007). Якщо для Тоффлера основною рушійною силою суспільного розвитку був технічний прогрес і пов'язані з ним інновації, то Фукуяма в ролі такої рушійної сили розглядав психологічні за своєю природою чинники, а саме бажання людини отримати соціальне визнання і її прагнення до свободи. Але, на жаль, власне психологічних досліджень, присвячених прогнозуванню суспільного розвитку, наразі майже немає. Значною мірою це пов'язано з усталеним розподілом функцій між соціологією і соціальною психологією, де перша зосереджена на аналізі великих спільнот, друга ж – більше на психологічних аспектах життя людини в суспільстві. І в цьому є своя логіка: оскільки психологія, за визначенням, вивчає психіку, а психіка завжди належить конкретній людині (або, ширше, живій істоті), то саме вона, зрештою, і є об'єктом досліджень у психологічній науці. Соціологія ж, так само за визначенням, вивчає суспільство і зокрема закономірності та чинники його розвитку. Але суспільство поза людиною – лише абстракція, тому аналіз соціальних процесів рано чи пізно має звернутися до психологічних характеристик людини як «носія» соціальності, який у кінцевому підсумку і продукує суспільні зміни (звісно, зовсім не обов'язково свідомо і цілеспрямовано). Зокрема, це стосується і проблеми прогнозування суспільного розвитку.

Спробу прогнозування суспільного розвитку на основі визначення психологічних механізмів, через які він здійснюється, представлено в моїх попередніх роботах (наприклад, Жовтянська, 2020). На підставі теоретичного аналізу в них наголошувалося, що основним трендом розвитку сучасного соціуму є поступова лібералізація суспільних відносин, а базовим чинником для цього – напрацювання культури критичного мислення і розвиток раціональності у формуванні уявлень про дійсність. Механізмом реалізації зазначеного тренду є те, що розвиток раціональності зумовлює розвиток соціальної суб'єктності і поширення людиноцентричної системи цінностей, що, власне, стає підґрунтям формування ліберальних суспільних відносин.

Недоліком представленої моделі, так само як і інших футурологічних моделей, які визначають тенденції розвитку сучасного соціуму як такого, є їхній узагальнений характер. Ця узагальненість, яка відображає генеральний напрям суспільного поступу загалом, дає змогу побачити довгострокові перспективи, але не розрахована на прогнозування особливостей розвитку того чи іншого суспільства в обмежені проміжки часу. Тому **метою** цієї роботи було розроблення прогностичної моделі, яка давала б змогу визначати характер розвитку конкретного соціуму на короткострокову і середньострокову перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним *теоретико-методологічним базисом роботи* стало положення про те, що суб'єктом суспільного розвитку є людина як член соціуму і саме змістами її психічного життя визначається вектор цього розвитку. За такої умови для практичної імплементації цього положення потрібно враховувати декілька моментів (Жовтянська, 2021). По-перше, для здійснення соціального прогнозування треба з багатства психічного життя людини, тобто з множини її можливих психологічних характеристик, виокремити ті, які реально визначають напрям розвитку суспільства. Зрозуміло, що тут ідеться не про конкретну людину, а про людину як члена соціуму, тобто нас цікавлять психологічні характеристики, які тією чи іншою мірою притаманні представникам певного суспільства і водночас важливі для його розвитку. Тобто нам потрібно зрозуміти, у який саме спосіб втілюється теоретично постульована вище суб'єктність людини щодо соціальних зрушень. Тут важливо врахувати другий момент: те, що людина як член соціуму є суб'єктом суспільного розвитку в онтологічному сенсі, не означає, що вона обов'язково усвідомлює себе таким суб'єктом. Нарешті, третій момент полягає в тому, що, моделюючи соціальні процеси, важливо враховувати культурні напрацювання певного соціуму (матеріальні і нематеріальні), які можна порівняти з тією вихідною позицією, на основі якої відбувається подальший суспільний поступ.

З представлених вище теоретико-методологічних засад випливає, що первинним у *розробленні прогностичної моделі суспільного розвитку* є виокремлення психологічних характеристик членів соціуму, важливих для визначення напрямку цього розвитку. Виокремлення таких характеристик здійснювалося на основі теоретичного аналізу.

Якщо ми говоримо, що суб'єктом соціального розвитку є людина, то логічно, що ці характеристики мають відображати її уявлення про бажане соціальне майбутнє. Тобто ми маємо враховувати ті прагнення, на які принаймні потенційно можуть бути спрямовані зусилля членів суспільства. Отже, першим важливим фактором, за яким мають бути

схарактеризовані представники певного соціуму, є їхні уявлення про бажаний стан цього соціуму.

Але навіть якщо деякий стан суспільства видається його членам більш бажаним порівняно з його наявним станом, то це ще не означає, що в них є мотивація до відповідних соціальних перетворень. Тобто уявлення про уподобаний спосіб функціонування суспільства можуть не залучатися до поля тих інтенцій, на які спрямовані зусилля індивіда, і суб'єктивно ніяк не пов'язуватися з його власною діяльністю. Це означає, що людина не розглядає себе як суб'єкта соціального розвитку, що відбувається в тому випадку, коли цей розвиток не розглядається нею як залежний від її впливу і, відповідно, як предмет її відповідальності. Іншими словами, тут ідеться про екстернальний локус контролю індивіда у сфері суспільних відносин. Нагадаю, що під локусом контролю Дж. Роттер розумів схильність людини атрибутувати результати діяльності зовнішнім або внутрішнім чинникам (Rotter, 1954); за такої умови вважається, що показники локусу контролю окремого індивіда можуть різнитися для різних сфер діяльності. З точки зору визначення наявності мотивації людини до соціальних перетворень важливим є локус контролю людини у сфері макросоціальної взаємодії, до якої де-факто залучена ця людина. Якщо вона вважає, що результати такої взаємодії залежать, зокрема, від неї, тобто має інтернальну позицію в цій сфері, то це значить, що вона поділяє відповідальність за ці результати, а отже, суб'єктивно залучена до процесу соціальних перетворень і розглядає його як предмет своєї діяльності. Відтак інтернальна позиція у сфері макросоціальної взаємодії переводить уявлення про бажаний стан соціуму зі статусу деякої абстрактної моделі в статус предмета спрямування зусиль, створюючи в людини мотивацію до суспільного розвитку. У такому випадку вона виступає суб'єктом суспільного розвитку не лише онтологічно, а й феноменологічно, свідомо.

Локус контролю у сфері макросоціальної взаємодії може бути також названий локусом контролю в політичній сфері, оскільки він визначає, чи розглядає себе людина як суб'єкта впливу в житті своєї макроспільноти, в її організації та покращенні. Фактично тут ідеться про роль громадянина в політичному управлінні. Це другий фактор, за яким мають бути схарактеризовані члени певного суспільства.

Уявлення людей про бажаний стан соціуму разом із їхньою інтернальною позицією в політичній сфері задають мотиваційну спрямованість на соціальні перетворення, тобто готовність докладати зусилля для досягнення бажаного результату. Але для того, щоб ці зусилля були успішними, треба врахувати ще такий фактор, як компетентність членів суспільства у справі соціальних перетворень.

Люди можуть бути цілком замотивовані, але не мати необхідних знань і навичок для реалізації своїх задумів. Цей фактор міг би бути названий соціальною компетентністю, але, щоб запобігти зайвій плутанині, його краще позначити як «політична компетентність», оскільки термін «соціальна компетентність» може стосуватись і сфери міжособових стосунків; ми ж розглядаємо суто макросоціальні процеси. Крім того, діяльність, спрямована на організаційні перетворення макроспільнот на кшталт держави чи міждержавних об'єднань справді належить до політичної сфери. Політична компетентність є третім фактором, за яким мають бути схарактеризовані члени суспільства.

Але це не єдиний чинник, який забезпечує успішність зусиль, спрямованих на перетворення соціуму членами спільноти. Важливою також є наявність у них відповідного ресурсу – матеріального та організаційного (інституціонального). Звісно, за присутності мотиваційної складової цей ресурс може бути напрацьований, але це вимагає часу. Тому чинник наявності ресурсу є важливим, коли йдеться про короткострокові і середньострокові прогнози, і це четвертий фактор, за яким мають бути схарактеризовані члени певного соціуму.

Якщо попередні три фактори пов'язані із психологічними характеристиками, то четвертий фактор стосується переважно соціокультурної та економічної царини. Утім, при визначенні теоретико-методологічних засад роботи було зазначено, що в моделюванні соціальних процесів важливо враховувати культурні напрацювання певного соціуму – матеріальні і нематеріальні. У цьому разі такі напрацювання розглядаються як ресурс, який може бути використаний членами спільноти для реалізації своїх інтенцій.

Наступний фактор також не є психологічною характеристикою членів спільноти, але він може бути розглянутий як соціально-психологічна характеристика суспільства загалом. Вище зазначалося, що важливою з точки зору прогностики характеристикою членів соціуму є їхні уявлення про бажаний стан цього соціуму. Зрозуміло, що суспільство не є гомогенним, і ці уявлення можуть бути різними, причому одні з них можуть бути більш поширеними, інші, навпаки, траплятися відносно рідше. Поширеність уявлень як тих цільових орієнтирів, на які можуть бути спрямовані зусилля людей, також є важливою прогностичною характеристикою суспільства, оскільки це один з індикаторів потужності зусиль, спрямованих в одному напрямку. Тому визначення п'ятого фактору передбачає виокремлення найбільш поширених у спільноті уявлень про бажане соціальне майбутнє з подальшим обчисленням кількості прихильників тієї чи іншої моделі цього майбутнього. У цьому

випадку кількість прихильників краще розглядати не в абсолютних, а у відносних величинах – як частку від загальної сукупності.

Отже, отримано п'ять факторів, за якими може бути визначено вектор розвитку суспільства в короткостроковій або середньостроковій перспективі. Ми виходили з того, що суб'єктом соціального розвитку є людина і саме від її дій, у кінцевому підсумку, залежить характер цього розвитку. Напрямок та активність людських дій завжди визначаються наявною мотивацією, тобто бажаннями і готовністю їх реалізувати, а результативність залежить також від компетентності і наявних ресурсних можливостей суб'єкта. З огляду на ці міркування виокремлено перші чотири фактори. Та оскільки ми розглядаємо не індивідуальні, а соціальні феномени, то треба зважити на те, що йдеться не про окрему людину, а про групи людей, які відрізняються за своїми соціальними уподобаннями і мають різний кількісний склад. На цій підставі виокремлено п'ятий фактор.

Згідно з цією п'ятифакторною моделлю вектор розвитку суспільства може бути визначено таким чином. Спочатку має бути здійснено стратифікацію громадян за їхніми уявленнями про бажаний для них стан суспільства. Надалі для кожної страти (групи) будується свій окремий вектор, напрям якого визначається бажаною цільовою позицією, а величина – середніми значеннями для групи за локусом контролю в політичній сфері та політичною компетентністю, а також наявним у групи ресурсом та її чисельністю. Тоді вектор розвитку суспільства визначається як сума векторів, отриманих для окремих груп.

Розгляньмо це більш конкретно. Нехай ми маємо простір суб'єктивних моделей соціуму, а саме тих його бажаних станів, які представлені в уявленнях членів цього соціуму. Вісі такого простору будуть задані незводимими одна до одної характеристиками цих суб'єктивних моделей. Тоді окремі суб'єктивні моделі, що репрезентують бажані стани соціуму, будуть представлені точками в цьому просторі, які щодо початку координат можуть бути інтерпретовані як вектори. Кожна з цих моделей має свою групу прихильників, які можуть бути схарактеризовані за рівнем локусу контролю в політичній сфері, рівнем політичної компетентності та рівнем наявного ресурсу, необхідного для досягнення бажаного стану (тобто значеннями за другим, третім і четвертим факторами). Крім того, група загалом може бути схарактеризована за її чисельністю (значення за п'ятим фактором). Теоретично кількість суб'єктивних моделей може сягати кількості населення в цілому, але для практичних цілей достатньо розглядати низку типових для певного суспільства моделей. Значення за другим, третім, четвертим і п'ятим факторами для кожної групи є скалярними

величинами, які грають роль коефіцієнтів до описаних вище початкових векторів. Помноживши кожний з початкових векторів на ці коефіцієнти, ми отримаємо нові вектори, які надалі сумуються. Отриманий сумарний вектор репрезентує вектор розвитку суспільства на короткострокову і середньострокову перспективу.

Часові обмеження побудованого в такий спосіб прогнозу лише середньостроковою перспективою (тобто терміном до 5-7 років) пов'язуються з тим, що його релевантність лімітується періодом константності значень, отриманих за всіма факторами моделі. Іншими словами, знявши показники за цими факторами, ми можемо говорити, що суспільство буде розвиватися в певному напрямку в межах того періоду, коли зняті показники залишаються відносно стабільними. Насправді представлені в прогностичній моделі психологічні характеристики – уявлення про бажаний стан соціуму, локус контролю в політичній сфері, політична компетентність – є доволі стійкими, якщо говорити не про окремого індивіда, а про цілу популяцію. Їхні зміни пов'язані з розвитком соціально-політичної культури соціуму, а це відносно нешвидкий процес. Так само не швидкими є соціально-економічні та політичні процеси розвитку, пов'язані з ресурсним забезпеченням тих чи інших соціальних груп. Тому на основі розробленої прогностичної моделі можна отримати прогноз щодо напрямку розвитку суспільства принаймні на найближчі 7 років; на більш далеку перспективу цей прогноз може бути поширений лише з великою обережністю.

І ще одне зауваження щодо особливостей прогнозу соціальних процесів, який можна отримати на основі застосування розробленої моделі. Вона дає можливість визначити вектор розвитку суспільства в межах середньострокової (і, відповідно, короткострокової) перспективи, але цей прогноз є якісним, а не кількісним. Він дає змогу описати загальні тренди і сценарії розвитку, а не говорити, що такі-то показники будуть досягнуті за такий-то період. Але насправді це дає чималі можливості для соціальної прогностики.

Розгляньмо як ілюстрації деякі випадки. Нехай ми маємо спільноту з дуже низькою інтернальністю в політичній сфері для переважної більшості її членів. Тоді якою б мірою не різнилися їхні уявлення про бажаний стан соціуму від уявлень про поточний його стан і якими б не були показники за іншими параметрами прогностичної моделі, немає причин очікувати на зміни в житті цієї спільноти. За такої умови, якщо уявлення членів спільноти про бажаний і про поточний стан соціуму дуже різняться, то це значить, що в суспільстві переважатимуть депресивні настрої. Це випадок, коли наявна ситуація не задовольняє, але немає потуг і суб'єктивних можливостей її змінювати. Можна очікувати,

що для такого суспільства буде характерний високий рівень еміграції, а також інші наслідки соціальних депресій.

Візьмемо інший випадок. Нехай ми маємо спільноту, члени якої характеризуються доволі високими показниками інтернальності в політичній сфері, але дуже низькими показниками політичної компетентності. Тоді, якщо уявлення членів спільноти про бажаний і про поточний стан соціуму відчутно різняться, суспільство входить у стан нестабільності – буремний період, коли люди намагаються змінити ситуацію на свій розсуд, але ще не мають достатнього політичного досвіду, навичок та культури, щоб успішно втілити ці намагання. Цей період характеризується високою ймовірністю соціальних протестів та активного соціального невдоволення. Якщо люди водночас володіють достатнім ресурсом, то можна очікувати революційних суспільних змін і подальших розчарувань. Якщо ж ресурсу для впровадження революційних змін не вистачає, то в суспільстві буде накопичуватися значна соціальна напруженість, допоки цей ресурс та (або) високий рівень політичної компетентності не буде напрацьований.

Розглянуті два випадки являють собою спрощені ситуації, коли йдеться про більш-менш гомогенну спільноту. Але зазвичай суспільство складається з відмінних груп, представники яких відрізняються за своїми соціально-психологічними характеристиками. Наприклад, типовим є випадок, коли еліти мають свої уявлення про бажаний для них стан соціуму, а пересічні члени суспільства – свої. Тоді, за умови, що останні мають досить високу інтернальність в політичній сфері, протестних і навіть революційних ситуацій у суспільстві не уникнути (у супротивному випадку еліти просто будуть реалізовувати свої уявлення в межах доступних для них компетентності та ресурсу). Зазвичай еліти є значно менш чисельною верствою населення порівняно з іншими і водночас більш забезпеченою ресурсом. У кінцевому підсумку саме від величини цих факторів, а також політичної компетентності обох сторін буде залежати, до яких наслідків приведуть зазначені революційні ситуації.

Іншим типовим випадком є ситуація, коли різні групи пересічних громадян мають різні уявлення про бажаний стан соціуму, тобто орієнтовані на різні системи суспільного устрою. Така ситуація завжди потенційно несе в собі конфлікт, який, утім, може вирішуватися різними шляхами. Якщо якась суспільна група значно переважає інші за локусом інтернальності в політичній сфері, політичною компетентністю, ресурсом або чисельністю, то можна прогнозувати, що будуть реалізовуватися уявлення про бажаний стан соціуму саме цієї групи (наскільки швидко й успішно, залежить від вираженості зазначених факторів). Якщо «пригнічені» групи мають низький рівень інтернальності в політичній

сфері, то потенційний конфлікт не буде реалізований, якщо тільки не відбудеться втручання зовнішніх сил. Якщо ж такі групи мають високий рівень інтернальності, то конфлікту не уникнути. Чи буде цей конфлікт сприяти розвитку спільноти, чи, навпаки, ні – значною мірою залежить від політичної компетентності її членів.

Ми розглянули кілька узагальнених прикладів. Для того щоб робити прогнози щодо напрямку розвитку конкретного соціуму, треба його схарактеризувати за всіма п'ятьма факторами моделі. Операціоналізація моделі, тобто розроблення технології отримання необхідних характеристик, становить **перспективу подальшої роботи**. Наразі можна сказати, що ця технологія передбачає проведення масових, експертних і фокус-групових опитувань.

Висновки. Представлена в статті п'ятифакторна прогностична модель дає змогу визначити вектор суспільного розвитку на короткострокову і середньострокову перспективу. Для здійснення прогнозування суспільство має бути схарактеризоване за низкою факторів. По-перше, має бути визначено поширені уявлення про бажаний стан соціуму; по-друге, здійснено стратифікацію суспільства за цими уявленнями з визначенням кількісного складу кожної страти (групи); по-третє, визначено середній показник локусу контролю в політичній сфері для кожної групи, по-четверте, визначено середній показник політичної компетентності щодо кожної групи і, по-п'яте, має бути визначено рівень ресурсного забезпечення представників групи для побудови бажаного для них стану соціуму. Надалі в просторі суб'єктивних моделей соціуму для кожної групи будуватиметься вектор, напрям якого задається бажаним станом соціуму, притаманним певній групі, а величина визначається середнім показником локусу контролю, середнім показником політичної компетентності та рівнем ресурсного забезпечення, притаманними цій групі. Сума отриманих векторів дає змогу визначити загальний напрям розвитку суспільства.

Список використаних джерел

- Жовтянська, В. В. (2020). *Психологія репрезентацій дійсності*. Київ: Талком.
- Жовтянська, В. В. (2021). Психологічні засади моделювання як методичного напрямку соціальної прогностики. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 48 (51), 9–15.
- Тоффлер, Э. (2004). *Третья волна*. Москва: АСТ.
- Фукуяма, Ф. (2007). *Конец истории и последний человек*. Москва: АСТ.
- Huber, B. J., & Bell, W. (1971). Sociology and the emergent study of the future. *The American Sociologist*, 6, 287–295.
- Rotter, J. B. (1954). *Social learning and clinical psychology*. NY: Prentice-Hall.

References

Fukuyama, F. (2007). *Konets istorii i posledniy chelovek* [The End of History and the Last Man]. Moscow: AST. (in Russian)

Huber, B. J., & Bell, W. (1971). Sociology and the emergent study of the future. *The American Sociologist*, 6, 287–295. (in English)

Rotter, J. B. (1954). *Social learning and clinical psychology*. NY: Prentice-Hall. (in English)

Toffler, E. (2004). *Tret'ya volna* [Third wave]. Moscow: AST. (in Russian)

Zhovtianska, V. V. (2020). *Psykhohiia reprezentatsii diisnosti* [The psychology of reality representations]. Kyiv: Talkom. (in Ukrainian)

Zhovtianska, V. V. (2021). Psykhologichni zasady modeliuvannia yak metodychnoho napriamu sotsialnoi prohnostyky [Psychological principles of modeling as a methodological direction of social prognosis]. *Scientific Studies in Social and Political Psychology*, 48 (51), 9–15. (in Ukrainian)